

Radničke borbe u kapitalizmu

IZLAGANJE sociološkinje Nade Novaković na diskusiji *Radnici i kapitalizam*, održanoj 9. marta ove godine u okviru projekta *Imenovati TO ratom*, čiji treći deo objavljujemo u ovom broju, daje detaljan pregled radničkih protesta i štrajkova u „tranzicnom“ periodu. Ovi, takozvani „radikalni“ oblici radničkih borbi u kapitalizmu, koliko-toliko su prethodnih godina bili predmet socioških i politikoloških istraživanja, za razliku od pravnih borbi protiv privatizacije koje su radnici vodili, a mnogi još i uvek vode pred institucijama pravosudne i izvršne vlasti. Štrajkovi, blokade saobraćajnica i slične manifestacije, najčešće su samo pomoći instrument pritiska na vlast u glavnoj borbi koja se odvija u sudnicama i iza zatvorenih vrata Vladinih agencija i ministarskih kabinetova, tužilaštava i policije. Bez pravnog aspekta radničkih borbi vrlo je teško razumeti njihovu kompleksnost, a vrlo lako pridikovati da se, eto, po celom razvijenom svetu radnici bune, dok u zatucanoj Srbiji strahuju i trpe. Teze za izlaganje Aleksandra Krausa na diskusiji *Radnici i kapitalizam* upotpunjaju sliku o poziciji u kojoj su radnici bili u vreme kada su „prihvatali“ kapitalizam.

Projektni tim *Imenovati TO ratom*

za samoobrazovanje

R1ten

držvena pitanja

uciteljneznalica.org

Imenovati TO ratom – Centar za kulturnu dekontaminaciju

Teze za izlaganje na tribini:
„**Radnici i kapitalizam**“

- Srbija nije bila u ratu, a njeni građani, a njeni radnici?!

- Ko su, uopšte i bili ti radnici Srbije koja nije bila u ratu?!

- Kao deo jugoslovenske privrede, i radnici Srbije koja nije bila u ratu, bili su radnici jedne srednje razvijene industrijske zemlje.

- I radnici Srbije koja nije bila u ratu, bili su radnici koji su radili i živeli u sistemu samoupravnog socijalizma, tj. radili su u privrednom sistemu socijalističkog samoupravljanja...

Pod pojmom tih radnika Srbije koja nije bila u ratu, treba podrazumevati sve nivo industrijskih radnika, radnika u poljoprivrednim kombinatima i drugim poljoprivrednim jedinicama, rudare, radnike u svim vidovima transporta, kao i sve druge, da ih ovde ne nabrajam posebno. Takođe, u te radnike treba uvrstiti i sve one koji su radili u tzv. radnim zajednicama, u stručnim službama radnih organizacija, kasnijih preduzeća, kada je prestao da važi Zakon o udruženom radu. Po mom mišljenju iz tog spiska ne treba izostaviti ni najmanju grupu radnika, a to su bili privredni i ostali rukovodiovi. Sviima njima, i mnogim drugima, ovde ne pomenuću, bila je data, ili su je imali, društvena svojina, kao imovina, na upravljanje. Kada se danas pomene to upravljanje, pravo na upravljanje, možda nije loše, radi mladih generacija, pomenući samo neke po pojmove: zbor radnih ljudi, radnički savet, radnička kontrola, unutrašnja kontrola, pravobranilac samoupravljanja, sud udruženog rada.

Pored blokada gradskih trgov i saobraćaja bilo je učestalo i blokiranje važnih saobraćajnica (magistralnih puteva, mostova, železničkih pruga). Što su učesnici blokada bili nižeg društvenog sloja, to je policija i država prema njima hitnije i oštire preduzimala mere. Ali su zato važne društvene grupe, kao studenti i taksisti, imali veliku „razumevanje“ od strane političke elite i organa održavanja javnog reda i mira. Red je održavalо i „privatno“ obezbeđenje, a bilo je i najava i predlog da i sindikati naprave „sindikalnu policiju“. Između tih krajnosti našlo se hiljadne nezadovoljstvene gubitnike tranzicije, pre svega manuelnih radnika, i sve jače i interesno jedinstvenje političke i ekonomске elite.

5. Otpor radnika privatizaciji, za koju je većina građana rekla da je „čista pljačka“, poprimao je različite oblike, od štrajkova u krugu preduzeća, do masovnih javnih protesta i štrajkova glađu. Svoj očaj najugroženiji radnici izrazili su i višemesečnim demonstracijama na javnim mestima, pa i samopoređenjem.

6. Nije bilo ozbiljne političke organizacije i uzajamne podrške u pojedinačnim zahtevima. Učesnici protesta su najčešće tražili raskid ugovora sa nesavremenim vlasnikom, ali nisu tražili rešenja van sistema. Ozbiljne korake u tom pravcu činili su učesnici protesta u Jugoremediji, koja je pod pritiskom vlasti otišla u stečaj! Uspešni štrajkači često su imali solidarnost drugih radničkih grupa.

7. Nasuprotni nezadovoljnih radnika bili su novi poslodavci, lokalne i republičke vlasti, državne institucije i većina pisanih i elektronskih medija. Najčešće ih je „disciplinovala“ policija, ali i privatno obezbeđenje angažovano od vlasnika preduzeća.

8. Broj štrajkova u Srbiji se povećavao što se privatizacija ubrzavala, ali se struktura učesnika menjala. Nakon klasičnih radničkih slojeva na red su tokom poslednje decenije tranzicije došli i zaposleni u javnim preduzećima i javnim službama.

9. Dominira niska organizovanost štrajkača, nepostojanje štrajkačkih fondova i strategije sindikata primerene novim uslovima. Stoga je većina štrajkova pokrenuta mimo starih i novih sindikata i njihovih centrala.

10. Kraj privatizacije u Srbiji je ujedno i kraj postojanja radničke klase „po sebi“. Dokrajena je kroz tzv. provobitu akumulaciju kapitala, oblikovanu interesima globalizovanog strang i domaćeg kapitala. ◦

Dr Nada G. Novaković PRIVATIZACIJA I PROPAST RADNIČKE KLASE SRBIJE (3)

Najvažniji zahtevi radnika u štrajkovima i javnim protestima

Najčešći povodi štrajkova u vremenu ubrzane tranzicije privrede i društava bili su „zaostala“ prava iz rada (neisplaćene zarade i doprinosi, sredstva za tople obroke, za prevoz i druge naknade iz radnog odnosa). Kada su se preduzeća nalazila u teškoj ekonomskoj situaciji radnici su od države i/ili vlasnika tražili „spas“, finansijsku pomoć da se obnovi ili nastavi proizvodnja. Štrajkovali su i zaposleni u preduzećima koja su bila u stečaju, pred stecajem ili im je on bio nametnut. Protestovalo se i protiv otpuštanja iz privatizovanih preduzeća, koje su vlasnici kupovali zbog atraktivnog poslovнog prostora, najčešće u velikim gradovima. Uspeh radnika je bio promenljiv, tako da su isti radnici više puta i u dužem periodu štrajkovali i javno protestovali sa istim zahtevima. Jedni štrajkači i radnici koji su blokirali glavne saobraćajnice su u prvi plan isticali sporu, a drugi brzo privatizaciju. Posebno su u javnosti imali odjek štrajkovi i protesti malih akcionara. Oni su se borili protiv loših zakonskih rešenja, kršenja postojećih i korupcije državnih organa kod prodaje njihovih preduzeća.

Na istraživanju najvažnijih uzroka i povoda štrajkova u Srbiji u poslednjoj deceniji društveno-ekonomskog razvoja mogu se sagledati i razlike u položaju radnika iz pomenute tri grupe preduzeća. U prvoj grupi, gde nije ni počela privatizacija, našla su se preduzeća koja su godinama poslovala, ali i druga koja su imala ekonomsku perspektivu. Na red su dolazila i javna preduzeća, koja je država planirala da proda po „posebnom modelu“. Povodi štrajkova u njima bili su različiti, od zahteva da se isplate zaostale zarade, naprave socijalni programi, nastavi proizvodnja, odblokira račun firme, ili spreči njen stecaj, do direktnog suprotstavljanja procesu prodaje, restrukturiranja i zahtevima da se nastave subvencije. Među štrajkačima su se našli osimrašeni radnici tehnolog i metalinskog kompleksa, ali i zaposleni u „liderima“ po licnim dohocoma. Njima su se priključili i delovi srednjih slojeva, zaposlenih u obrazovanju, zdravstvu i državnoj upravi. Drugoj grupi štrajkača i nezadovoljnih radnika pripadali su oni u kojima je otpočela privatizacija po starom ili novom modelu. Najvažnija pitanja, problemi koji su bili povod štrajkova, bili su u vezi kupoprodajnog ugovora, viška radnika, socijalnog programa, kontrole pojedinih faza prodaje i „socijalne“ cene svega. Dok su jedni štrajkovali i javno protestovali tražeći ubrzanje privatizacije, drugi su isto činili protiv privatizacije. Način koga su to činili, društvene grupe koje su za to optuživali, ili od kojih su tražili pomoć, zavisio je od njihove društvene moći. U zavisnosti od toga selektivno su reagovale i političke i ekonomski elite.

Broj štrajkova i njihovih učesnika u preduzećima koja su privatizovana zavisio je od tempa privatizacije. Obično je po isteku garancija, oroženih na nekoliko godina, vlasnik napuštao dogovoren, ili je i pre toga uskraćivao prava zaposlenima. Na osnovu ovog istraživanja ne može se pouzdano reći da su se strani kupci lošije ponosili od domaćih preduzetnika. U prodatim preduzećima štrajkači su u prvi plan isticali odustajanje od planiranih investicija, smanjenje ili preorientaciju na drugu proizvodnju, uskraćivanje socijalnog programa, kašnjenje u isplati zarada, višemesečno neuplaćivanje sredstava PIO i nepoštovanje kolektivnog pregovaranja i kole-

ktivnih ugovora. U preduzećima koja su uspešno prodala, u kojima je nastavljena proizvodnja, a radnici bili sindikalno organizovani, povodi štrajkova su klasični, vezani za visinu zarade, uslove i bezbednost na radu. Način na koji su svoje zahteve isticali štrajkači, mesto organizovanja štrajka i demonstriranja, subjekti kojima su se svojim zahtevima obračali, pokazali su isparelisanost i nemoć radničke klase Srbije. Ona je ispoljena kako u odnosu na stare/nove poslodavce tako i prema državi i njenim organima. Štrajkači su se često obraćali građanima i široj javnosti, a uvidali su i znacičaj sredstava masovnog komuniciranja za tok i ishod štrajka. Ktivnih ugovora. U preduzećima koja su uspešno prodala, u kojima je nastavljena proizvodnja, a radnici bili sindikalno organizovani, povodi štrajkova su klasični, vezani za visinu zarade, uslove i bezbednost na radu. Način na koji su svoje zahteve isticali štrajkači, mesto organizovanja štrajka i demonstriranja, subjekti kojima su se svojim zahtevima obračali, pokazali su isparelisanost i nemoć radničke klase Srbije. Ona je ispoljena kako u odnosu na stare/nove poslodavce tako i prema državi i njenim organima. Štrajkači su se često obraćali građanima i široj javnosti, a uvidali su i znacičaj sredstava masovnog komuniciranja za tok i ishod štrajka. Ktivnih ugovora. U preduzećima koja su uspešno prodala, u kojima je nastavljena proizvodnja, a radnici bili sindikalno organizovani, povodi štrajkova su klasični, vezani za visinu zarade, uslove i bezbednost na radu. Način na koji su svoje zahteve isticali štrajkači, mesto organizovanja štrajka i demonstriranja, subjekti kojima su se svojim zahtevima obračali, pokazali su isparelisanost i nemoć radničke klase Srbije. Ona je ispoljena kako u odnosu na stare/nove poslodavce tako i prema državi i njenim organima. Štrajkači su se često obraćali građanima i široj javnosti, a uvidali su i znacičaj sredstava masovnog komuniciranja za tok i ishod štrajka. Ktivnih ugovora. U preduzećima koja su uspešno prodala, u kojima je nastavljena proizvodnja, a radnici bili sindikalno organizovani, povodi štrajkova su klasični, vezani za visinu zarade, uslove i bezbednost na radu. Način na koji su svoje zahteve isticali štrajkači, mesto organizovanja štrajka i demonstriranja, subjekti kojima su se svojim zahtevima obračali, pokazali su isparelisanost i nemoć radničke klase Srbije. Ona je ispoljena kako u odnosu na stare/nove poslodavce tako i prema državi i njenim organima. Štrajkači su se često obraćali građanima i široj javnosti, a uvidali su i znacičaj sredstava masovnog komuniciranja za tok i ishod štrajka. Ktivnih ugovora. U preduzećima koja su uspešno prodala, u kojima je nastavljena proizvodnja, a radnici bili sindikalno organizovani, povodi štrajkova su klasični, vezani za visinu zarade, uslove i bezbednost na radu. Način na koji su svoje zahteve isticali štrajkači, mesto organizovanja štrajka i demonstriranja, subjekti kojima su se svojim zahtevima obračali, pokazali su isparelisanost i nemoć radničke klase Srbije. Ona je ispoljena kako u odnosu na stare/nove poslodavce tako i prema državi i njenim organima. Štrajkači su se često obraćali građanima i široj javnosti, a uvidali su i znacičaj sredstava masovnog komuniciranja za tok i ishod štrajka. Ktivnih ugovora. U preduzećima koja su uspešno prodala, u kojima je nastavljena proizvodnja, a radnici bili sindikalno organizovani, povodi štrajkova su klasični, vezani za visinu zarade, uslove i bezbednost na radu. Način na koji su svoje zahteve isticali štrajkači, mesto organizovanja štrajka i demonstriranja, subjekti kojima su se svojim zahtevima obračali, pokazali su isparelisanost i nemoć radničke klase Srbije. Ona je ispoljena kako u odnosu na stare/nove poslodavce tako i prema državi i njenim organima. Štrajkači su se često obraćali građanima i široj javnosti, a uvidali su i znacičaj sredstava masovnog komuniciranja za tok i ishod štrajka. Ktivnih ugovora. U preduzećima koja su uspešno prodala, u kojima je nastavljena proizvodnja, a radnici bili sindikalno organizovani, povodi štrajkova su klasični, vezani za visinu zarade, uslove i bezbednost na radu. Način na koji su svoje zahteve isticali štrajkači, mesto organizovanja štrajka i demonstriranja, subjekti kojima su se svojim zahtevima obračali, pokazali su isparelisanost i nemoć radničke klase Srbije. Ona je ispoljena kako u odnosu na stare/nove poslodavce tako i prema državi i njenim organima. Štrajkači su se često obraćali građanima i široj javnosti, a uvidali su i znacičaj sredstava masovnog komuniciranja za tok i ishod štrajka. Ktivnih ugovora. U preduzećima koja su uspešno prodala, u kojima je nastavljena proizvodnja, a radnici bili sindikalno organizovani, povodi štrajkova su klasični, vezani za visinu zarade, uslove i bezbednost na radu. Način na koji su svoje zahteve isticali štrajkači, mesto organizovanja štrajka i demonstriranja, subjekti kojima su se svojim zahtevima obračali, pokazali su isparelisanost i nemoć radničke klase Srbije. Ona je ispoljena kako u odnosu na stare/nove poslodavce tako i prema državi i njenim organima. Štrajkači su se često obraćali građanima i široj javnosti, a uvidali su i znacičaj sredstava masovnog komuniciranja za tok i ishod štrajka. Ktivnih ugovora. U preduzećima koja su uspešno prodala, u kojima je nastavljena proizvodnja, a radnici bili sindikalno organizovani, povodi štrajkova su klasični, vezani za visinu zarade, uslove i bezbednost na radu. Način na koji su svoje zahteve isticali štrajkači, mesto organizovanja štrajka i demonstriranja, subjekti kojima su se svojim zahtevima obračali, pokazali su isparelisanost i nemoć radničke klase Srbije. Ona je ispoljena kako u odnosu na stare/nove poslodavce tako i prema državi i njenim organima. Štrajkači su se često obraćali građanima i široj javnosti, a uvidali su i znacičaj sredstava masovnog komuniciranja za tok i ishod štrajka. Ktivnih ugovora. U preduzećima koja su uspešno prodala, u kojima je nastavljena proizvodnja, a radnici bili sindikalno organizovani, povodi štrajkova su klasični, vezani za visinu zarade, uslove i bezbednost na radu. Način na koji su svoje zahteve isticali štrajkači, mesto organizovanja štrajka i demonstriranja, subjekti kojima su se svojim zahtevima obračali, pokazali su isparelisanost i nemoć radničke klase Srbije. Ona je ispoljena kako u odnosu na stare/nove poslodavce tako i prema državi i njenim organima. Štrajkači su se često obraćali građanima i široj javnosti, a uvidali su i znacičaj sredstava masovnog komuniciranja za tok i ishod štrajka. Ktivnih ugovora. U preduzećima koja su uspešno prodala, u kojima je nastavljena proizvodnja, a radnici bili sindikalno organizovani, povodi štrajkova su klasični, vezani za visinu zarade, uslove i bezbednost na radu. Način na koji su svoje zahteve isticali štrajkači, mesto organizovanja štrajka i demonstriranja, subjekti kojima su se svojim zahtevima obračali, pokazali su isparelisanost i nemoć radničke klase Srbije. Ona je ispoljena kako u odnosu na stare/nove poslodavce tako i prema državi i njenim organima. Štrajkači su se često obraćali građanima i široj javnosti, a uvidali su i znacičaj sredstava masovnog komuniciranja za tok i ishod štrajka. Ktivnih ugovora. U preduzećima koja su uspešno prodala, u kojima je nastavljena proizvodnja, a radnici bili sindikalno organizovani, povodi štrajkova su klasični, vezani za visinu zarade, uslove i bezbednost na radu. Način na koji su svoje zahteve isticali štrajkači, mesto organizovanja štrajka i demonstriranja, subjekti kojima su se svojim zahtevima obračali, pokazali su isparelisanost i nemoć radničke klase Srbije. Ona je ispoljena kako u odnosu na stare/nove poslodavce tako i prema državi i njenim organima. Štrajkači su se često obraćali građanima i široj javnosti, a uvidali su i znacičaj sredstava masovnog komuniciranja za tok i ishod štrajka. Ktivnih ugovora. U preduzećima koja su uspešno prodala, u kojima je nastavljena proizvodnja, a radnici bili sindikalno organizovani, povodi štrajkova su klasični, vezani za visinu zarade, uslove i bezbednost na radu. Način na koji su svoje zahteve isticali štrajkači, mesto organizovanja štrajka i demonstriranja, subjekti kojima su se svojim zahtevima obračali, pokazali su isparelisanost i nemoć radničke klase Srbije. Ona je ispoljena kako u odnosu na stare/nove poslodavce tako i prema državi i njenim organima. Štrajkači su se često obraćali građanima i široj javnosti, a uvidali su i znacičaj sredstava masovnog komuniciranja za tok i ishod štrajka. Ktivnih ugovora. U preduzećima koja su uspešno prodala, u kojima je nastavljena proizvodnja, a radnici bili sindikalno organizovani, povodi štrajkova su klasični, vezani za visinu zarade, uslove i bezbednost na radu. Način na koji su svoje zahteve isticali štrajkači, mesto organizovanja štrajka i demonstriranja, subjekti kojima su se svojim zahtevima obračali, pokazali su isparelisanost i nemoć radničke klase Srbije. Ona je ispoljena kako u odnosu na stare/nove poslodavce tako i prema državi i njenim organima. Štrajkači su se često obraćali građanima i široj javnosti, a uvidali su i znacičaj sredstava masovnog komuniciranja za tok i ishod štrajka. Ktivnih ugovora. U preduze